

Glasbene aktivnosti v funkciji socialne integracije učencev s posebnimi potrebami na Hrvaškem

Povzetek

Učenci s posebnimi potrebami zahtevajo posebno pozornost v procesu vzgoje in izobraževanja. Delo z njimi zahteva diferencirane programe, pa tudi posebne didaktično-metodične pristope v vseh šolskih dejavnostih – znotraj pouka in zunaj njega. Pri tem lahko vplivi socialnega okolja delujejo zelo pozitivno, spodbudno, opogumljajoče. Učence s posebnimi potrebami je treba doživljati kot izziv ter kot novo interesno delovno področje učitelja. Učitelji bi morali imeti kompetence, ki ustvarjajo pozitivno ozračje v razredu, učencu pa zagotavljajo občutke varnosti, sprejetosti in spoštovanja ter mu omogočajo uspeh ali vsaj doživljanje uspeha.

Čeprav je primarni cilj integracije predvsem socialna integracija in adaptacija, učenci s posebnimi potrebami pogosto niso vključeni v vse dejavnosti, saj delajo po prilagojenem ali posebnem programu, ki je prilagojen didaktično, pogosto pa tudi vsebinsko. Tako jih individualizirani programi ločujejo od vrstnikov. Obstajajo številne dejavnosti v šolskem socialnem okolju, v katerih lahko enakovredno sodelujejo učenci s težavami. To so predvsem glasbene dejavnosti. Nekatere težave, kot so hiperaktivnost, motnje pozornosti, specifične učne težave, vedenjske težave, motnje vida, gibalna oviranost ali znižane intelektualne sposobnosti, niso ovira za doživljanje glasbe, petje, poslušanje ali igranje na glasbilo. Učenci s posebnimi potrebami dosegajo lahko veliko več, kot pričakujemo od njih. S pretirano skrbjo pravzaprav onemogočamo razvoj njihovih zmožnosti.

Glasbene sposobnosti otrok s posebnimi potrebami je treba odkriti in razvijati, saj aktivno ukvarjanje z glasbo omogoča bolj kakovostno življenje in bolj celovito socialno integracijo.

V članku obravnavamo pomen vključevanja učencev s posebnimi potrebami v vse glasbene dejavnosti v kontekstu njihove uspešne socialne integracije. Poleg poslušanja glasbe in petja bomo obravnavali še igranje in skupinsko muziciranje kot glasbeni dejavnosti, ki otroke najbolj veselita zaradi srečanja, spoznavanja in stika z glasbili.

S skupinskim muziciranjem ustvarjamo ozračje pristnosti, ugodja in veselja ter s tem razvijamo pri učencih s posebnimi potrebami doživljanje lastne vrednosti in pozitivne samopodobe ter poudarjamo pomen njihove participacije v dejavnostih razredne skupnosti.

S tem pri drugih učencih razvijamo empatijo, toleranco, sodelovalnost in odgovornost do sebe in drugih. Vse to so glavni pogoji uspešne socialne integracije učencev s posebnimi potrebami ter njihovega (so) delovanja z vrstniki v vseh dejavnostih v času pouka in zunaj njega, iz katerih ti učenci ne smejo biti izključeni. Pri teh dejavnostih njihovi glasbeni potenciali lahko pridejo do veljave. Njihova uveljavitev ne sme biti zanemarjena, ampak prepoznavna. Vsak, četudi najmanjši uspeh pa mora biti nagrajen.

Ključne besede: pouk glasbene vzgoje, glasbene dejavnosti zunaj pouka, socialna integracija, kompetence učitelja

Uvod

Na Hrvaškem integracijo otrok s posebnimi potrebami¹ urejajo številni zakonski in podzakonski akti, poteka pa glede na možnosti delno ali v celoti. Omeniti je treba, da se vse zakonske določbe ter podzakonski akti, priporočila hrvaškega nacionalnega izobrazbenega standarda (HNOS, Hrvatski nacionalni obrazovni standard) in nacionalnega okvirnega kurikula za predšolsko vzgojo (NOK, Nacionalni okvirni kurikulum za predšolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje) večinoma nanašajo na možnosti pridobivanja znanj, čeprav predpisani modeli šolanja določajo didaktične in vsebinske prilagoditve.

Glavno sporočilo integrirane vzgoje in izobraževanja je, da ne izloča prav nobenega učenca, ampak da ustvarja bolj primerne pogoje za vse učence. Drugače povedano, cilj integracije ni le vključenost učencev v redni program, temveč tudi izboljšanje socialnega sodelovanja (Avramidis, 2010; Bossaert idr., 2011; Haeberlin idr., 1999; Huber, 2006). Četudi je cilj integracije predvsem socialna integracija, se o tem govori premalo. Prepričano je izbiri in presoji učitelja. Mnogi predsodki učiteljev do učencev s posebnimi potrebami nastajajo iz neznanja – vedno poudarjajo področja, na katerih ti učenci niso uspešni, ne upoštevajo pa posebnih zmožnosti na področjih, na katerih bi bili lahko uspešni. To preprosto ni dovolj. Kljub temu da so naloge, postavljene pred učitelje, kompleksne, saj so učenci z različnimi izobrazbenimi potrebami velik izziv, so te naloge rešljive. Veliko učiteljev ne sprejema učence s posebnimi potrebami; povedo, da je z njimi težko v razredu, da nimajo nobene pomoči, celo se izogibajo, da bi učili te učence z izgovorom, da so premalo usposobljeni. Še posebno jih ne vključijo v dejavnosti zunaj pouka, ker menijo, da je delo s temi učenci zahtevno že pri rednem pouku, kaj šele pri neobveznih šolskih dejavnostih, pri katerih bi morali sodelovati le najboljši. A ravno to je priložnost za učence s posebnimi potrebami, da bi lahko izkazali svoje posebne sposobnosti. S prilagojenimi programi, ki so neizogibni pri delu z učenci s posebnimi potrebami, kakor tudi z zmanjšanjem obsega vsebin pouka prispevamo k slabši socialni integraciji ter spodbujamo občutke nesposobnosti, nemoči, neznanja, negotovosti ter negativno stigmatizacijo učencev s posebnimi potrebami.

1 V skladu z veljavnim orientacijskim seznamom vrst in stopenj razvojnih težav (Lista vrsta i stupnjeva teškoća u razvoju v Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN, 23/1991) so vrste razvojnih težav:

1. motnje vida,
2. motnje sluha,
3. motnje govorno-glasovne komunikacije in specifične učne težave,
4. gibalna oviranost in dolgotrajne bolezni,
5. motnje v duševnem razvoju,
6. vedenjske motnje, organsko pogojene oz. pogojene s progresivnim psihopatološkim stanjem,
7. avtizem,
8. prisotnost več vrst in stopenj težav v psihofizičnem razvoju.

Če že delamo po prilagojenih programih posameznih predmetov, ne smemo pred učenca postavljati le minimalnih zahtev pri vseh predmetih. Razlike med učenci zaradi posebnih potreb niso nujno prisotne pri glasbenih, likovnih in telesnih dejavnostih. Ravno obratno, učenec s posebnimi potrebami, kot so npr. specifične učne težave, hiperaktivnost, motnje vida idr., je lahko še posebno uspešen pri glasbenih dejavnostih.

Zato bomo poudarili pomembnost glasbenih dejavnosti in iger, ki jih lahko izvajamo med poukom glasbene vzgoje ali kot medpredmetno povezavo glasbe in drugih predmetov, še posebno pa pri neobveznem šolskem programu. Vedno morajo biti namenjene socialni integraciji učenca.

Socialna integracija učencev s posebnimi potrebami pri dejavnostih med poukom

Številna raziskovanja so pokazala, da imajo učenci s posebnimi potrebami manj prijateljev (Frostad in Pijl, 2007; Buber, 2008; Pijl in Frostad, 2010) ter da se počutijo bolj osamljene kot ostali učenci (Pijl in Skaalvik, 2010). Pripadnost vrstniškim skupinam je ena izmed pomembnih značilnosti socialnega koncepta človeške skupnosti in spodbuja številne pozitivne vzgojno-izobraževalne in socializacijske procese, ki prispevajo k bolj kakovostni socialni integraciji otrok.

Veščina sodelovanja med vrstniki je pomembna socialna kompetenca, ki prispeva k razvoju drugih med seboj povezanih sposobnosti. Ko otroci vstopajo v interakcijo, eksperimentirajo s strategijo socialne interakcije ter poskušajo čim bolj posnemati pozitivno socialno vedenje svojih vrstnikov (Bouillet, 2010).

Pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami v redne izobraževalne ustanove moramo upoštevati njihove posebne vzgojno-izobraževalne potrebe, kakor tudi temeljna načela dela v sodobni šoli. To so pozitiven odnos do različnosti (različne možnosti v izobraževanju vseh otrok), sprejemanje in druženje z vrstniki, upoštevanje individualnih potreb vseh otrok, kar zahteva fleksibilnost in prilagoditve razlikam med njimi, izobraževanje po fleksibilno zastavljenem kurikulumu, angažiranost strokovnjakov različnih profilov, ustrezni materialni pogoji (pripomočki pri učenju), pri pouku pomoč asistenta ali prostovoljca.

Učitelji so pomemben dejavnik v vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, saj lahko veliko pripomorejo k njihovi socialni integraciji. Ob primernem in prilagojenem učnem načrtu za vsakega otroka s posebnimi potrebami naj učitelj razume potrebe in obnašanja učencev ter njihov jezik komunikacije (da iščejo pozornost, da si želijo biti prepoznani kot vredni

in cenjeni), zagotavlja pozitivno afirmacijo, omogoča razvoj pozitivne samopodobe, opazuje socialne in čustvene veščine, razvija empatijo, podpira občutek sprejetnosti otroka, zagotavlja priložnosti za odgovorno vedenje do vrstnikov in odraslih ter za uresničevanje uspešnih odnosov, omogoča priložnosti za razvijanje socialnih veščin ter zagotavlja pogoje, da bodo otroci čutili pripadnost svoji šoli. V skladu s tem je odločilnega pomena, da učitelj vzpostavi temelje za gestovno in verbalno komunikacijo ter simbolno igro. Slediti je treba otrokovemu vedenju, se ravnati po njegovih čustvih in ga vključevati v vsako interakcijo. Stališča učiteljev do učecev s posebnimi potrebami močno vplivajo na socialni status teh učencev v razredu. Na žalost so stališča učiteljev lahko tudi negativna (Sekulić-Majurec, 1997) in se prenašajo na ostale učence v razredu. Ker stališča učiteljev do učencev s posebnimi potrebami vplivajo na socialni status le-teh v razredu, več možnosti za uspešno socializacijo teh učencev skozi njihovo vključevanje v svoje razrede omogočajo učitelji, ki do njih ne izkazujejo negativnega odnosa.

Čeravno so različni otroci in učenci z različnimi izobraževalnimi potrebami velik izziv, učitelji lahko uspešno rešujejo te kompleksne naloge. Naravnani morajo biti na timsko delo s strokovnimi delavci in starši, njihova prizadevnost pa naj bo del vseživljenjskega učenja, kar pomeni stalno strokovno usposabljanje in angažma v procesu napredovanja.

Dobra praksa v izobraževanju otrok s posebnimi potrebami je odvisna od številnih dejavnikov, angažma učitelja je pa najbolj pomemben. Vse šolske dejavnosti, ki potekajo med poukom in zunaj njega, morajo biti primarno v funkciji integracije učencev s posebnimi potrebami.

Udeležba učencev s posebnimi potrebami v dejavnostih zunaj pouka

Dejavnosti za učence, ki potekajo v šoli zunaj časa rednega pouka, so dejavnosti, namenjene maksimalnemu izražanju njihove svobodne izbire in ustvarjalnosti. Med številnimi cilji teh dejavnosti so krepitev socialnih kompetenc učencev, usposabljanje za družabno življenje in spodbujanje ustvarjalnosti. Žal danes postavljamo cilje, kot sta izkazovanje prednosti le najboljšim učencem in spodbujanje profesionalizma, ki nista skladna s pedagoškimi zahtevami. To niso zahteve, ki bi jih smeli postaviti pred učence, saj oddaljujejo učence od prostovoljnega sodelovanja v interesnih dejavnostih (Zrilić, Košta, 2009). Zato je pomembno, da učitelj sprejme vlogo voditelja in ustvarjalca zabavnega in smiselno organiziranega prostega časa. Učencu ne smemo onemogočati sodelovanja v neobveznem programu šole zaradi slabega uspeha pri učenju. Uspeh v interesnih dejavnostih je lahko spodbuda za uspešno integracijo v razredno skupino, s čimer lahko preprečimo neuspeh na socialnem pod-

ročju in pomagamo prebroditi čustvene težave, ki so pogost vzrok šolskemu neuspehu. Če ne kažemo zanimanja za njih, če koristimo le minimum njihovih zmožnosti, če ne sprejemamo njihove razlikosti kot spodbudo za njihovo socialno prilagoditev in socialno prilagoditev drugih učencev, bodo učenci s posebnimi potrebami težko vzpostavili odnose z vrstniki. Zato se zgodi, da so ti učenci ali agresivni ali pretirano zaprti vase oz. introvertirani. Otroku, ki je zaprt vase, je potrebna vsakodnevna podpora okolja, izrekanje pohval ter bolj pogosto vključevanje v skupinsko delo. Prav interesne dejavnosti in druge dejavnosti zunaj pouka so idealna oblika za vključevanje vase zaprtega učenca v življenje šole. Odprta komunikacija, vzdušje, ki ne sili v zelo utesnjujoče načrtovano učenje in ocenjevanje, so prvine, ki zelo pozitivno delujejo na vključevanje vsakega učenca. Ni namreč strahu pred neuspehom. Izbor dejavnosti je prepuščen učencu in je odvisen od njegovih zmožnosti. Udeležba v interesnih dejavnostih, ki so jih učenci izbrali prostovoljno, omogoča vsestranski razvoj njihove osebnosti. Organizacija teh dejavnosti ugodno vpliva na socialne stike; delo v manjših skupinah, zunaj šolskih klopi, brez oblike in togih pravil, ki se jim morajo podrežati med poukom, seveda učence bolj veseli. Vendar dosedanja raziskovanja kažejo, da stvarne zmožnosti in ustvarjalne zmožnosti učencev pri dejavnostih zunaj pouka niso izkoriščene do konca, metode dela učiteljev pa še vedno ne vplivajo ugodno na razvijanje ustvarjalnosti učencev. Žal spoštujemo samo vrhunske rezultate, amatersko ukvarjanje s svobodno izbrano dejavnostjo, še posebno s športom, ne zadovolji učiteljev, staršev, timov oz. učencev. Izkrivljeno vrednotenje izbrane dejavnosti ima velike posledice na vedenje učencev. Namen obstoja interesnih dejavnosti ni v tem, da bi lahko nekdo zmagal, temveč da bi te dejavnosti postale trajna in stabilna kultura učenca. Pomembno je, da učitelj prilagodi svoje delo učencem, tako da takšna neposredna komunikacija ustvarjalno podpira in opogumlja otroke in ustvarja ustrezno vzdušje. Učitelj naj bi izhajal iz učenčevih interesov in želja in na podlagi teh oblikoval različne skupine. Otroke bi morali že od zgodnjega otroštva usmerjati, učiti in jih še posebej navajati na vsebinsko bogato preživljanje prostega časa. Interesne dejavnosti zajemajo različne programske vsebine, ki jih izvajamo zunaj pouka v organizaciji šole in v njenih prostorih. Bolj kot druge dejavnosti te omogočajo učencem ustvarjalno preživljanje prostega časa, zadovoljevanje potreb po druženju in komunikaciji. Učenci si delijo naloge in obveznosti ter tako razvijajo občutek za odgovornost, pridobivajo pa tudi izkušnje s samopotrjevanjem (Rajić idr., 2007). Glede na to, da danes lahko govorimo o vsesplošnem odmiranju vzgojnega delovanja šol, bi morali izkoristiti možnosti, ki jih ponujajo organizirane športne igre, glasbene in številne druge dejavnosti, v katerih otroci razvijajo svojo ustvarjalnost in socialne kompetence. V tem kontekstu je pomembno poudariti tudi vključevanje učencev s posebnimi potrebami. Šolsko področje je obogateno s strpnostjo in socialno občutljivostjo, komunikacijsko svobodo in neogroženostjo,

z empatijo, s prepoznavanjem in upoštevanjem prvin razlikovanja; to so temeljne predpostavke usklajenih odnosov v razredu in ustvarjanja učnega procesa, ki individualne razlike podpira kot priložnost za učenje in medsebojno bogatenje. Šole so skupnosti, ki razvijajo pozitivna stališča v odnosih z drugimi, ki so drugačni, in tudi skupnosti priznavanja, sprejemanja in upoštevanja različnosti. V njih usposabljam učence za (so)bitvanje z drugačnostmi na individualni ravni specifičnih potreb.

Glasbene dejavnosti učencev v osnovni šoli

Po predmetniku za osnovne šole Republike Hrvaške (Nastavni plan i program za osnovne škole RH) je glasbeni vzgoji namenjena ena ura na teden. Tako nizek fond ur otežuje uresničevanje ciljev in nalog glasbene kulture. Zato so interesne glasbene dejavnosti odlična priložnost za učitelje glasbe, da učence uvedejo v glasbeno kulturo in tako razvijajo ne samo komponente glasbenega posluha, ampak tudi ustvarjalnost učencev. Število in vrste ponujenih glasbenih dejavnosti je odvisno od kompetenc učitelja, kakor tudi od njihovih osebnih interesov.

Pouk glasbene kulture

Največji del pouka glasbene kulture tvorijo praktične aktivnosti s petjem, igranjem in poslušanjem glasbe. Glasbeni pouk je posebej osredinjen na učenčeve glasbene dejavnosti. Pri neposrednem petju, igranju in poslušanju doživljajo glasbo in se je učijo, bogatijo svoj čustveni svet in ostrijo svojo občutljivost za umetnost.

Področja glasbene kulture po učnem načrtu za osnovno šolo hrvaškega nacionalnega izobrazbenega standarda (HNOS, 2005) so petje, poslušanje, igranje, prvine glasbene ustvarjalnosti, glasbene igre, izvajanje glasbe in notno pisavo ter svobodno, improvizirano ritmiziranje, gibanje ob glasbi in ples. Poudariti je treba psihološko načelo glasbenega pouka, ki izhaja iz dejstva, da je glasba človekova kulturna potreba v vseh življenjskih obdobjih. Izraža njegovo nenehno željo za oblikovanjem zvočnega okolja, zvočne komunikacije in ustvarjanja. Sodobna glasbena vzgoja temelji na glasbeni in pedagoški znanosti, pouk glasbene kulture in interesne dejavnosti v osnovni šoli pa ponuja učencem osnovne izkušnje za selektivno in aktivno poslušanje glasbe znotraj medijskih programov in prireditev, za sodelovanje v pevskem zboru in v drugih glasbenih dejavnostih.

Spodbujanje globljega interesa za glasbo pa lahko pelje v nadaljnje glasbeno usposabljanje (Oblak, 1995). Skladno s tem hrvaški nacionalni izobrazbeni standard (HNOS) določa cilje pouka glasbene kulture, za katere navaja, da je uvajanje učencev v glasbeno kulturo z vzpostavljanjem vrednostnih meril za kritično in estetsko utemeljeno vrednotenje glasbe.

Glasba v nižjih razredih osnovne šole je idealno področje za močno spodbujanje pozitivnih čustev, občutkov pripadnosti in zaveznitva ter strpnosti s pomočjo skupinskih glasbenih iger in skupinskega petja, kar je še posebno pomembno pri učencih s posebnimi potrebami. Pouk glasbe latentno vsebuje tudi vzgojne (personalizirajoče in socializirajoče) vsebine in cilje. V kontekstu socialne integracije učencev s posebnimi potrebami so ti zelo pomembni. S pomočjo glasbenih dejavnosti pri pouku lahko spodbujamo izražanje čustev, ljubezen do družine, promoviranje skupnosti, razumevanje in spoštovanje drugega, upoštevanje dogovorjenih pravil, spodbujamo izražanje čustev, sočutja in solidarnosti, predstavljamo humanistične vrednote, sodelovanje, nenasilno reševanje konfliktov, predstavljamo primeren odnos do družine, spoštovanje različnosti in splošnih vrednot ter samoobvladovanje, sposobnost samovzgoje itd. (HNOS, 2005).

Interesne glasbene dejavnosti

Interesne glasbene dejavnosti, v katere se otroci največ vključujejo, so pevski zbori, nekoliko manj pa šolski orkestri. Predmetnik v Republiki Hrvaški ne izpostavlja pomena interesnih vsebin. Zato je njihova realizacija odvisna od kompetenc in interesov učiteljev. Šolski pevski zbor je glasbena dejavnost, ki bi jo morala negovati vsaka šola. Šolski orkester lahko oblikujemo, če je na šoli dovolj učencev, ki primerno obvladajo igranje na določenem glasbilu (tamburica, mandolina, harmonika). Za razliko od orkestra v pevskem zboru lahko sodelujejo vsi učenci, za katere učitelj oceni, da imajo ustrezne predispozicije (razvit glasbeni posluh). Pri zborovskem petju se bolj intenzivno razvijajo učenčeve glasbene sposobnosti, spretnosti in znanja. Učenci se spoznajo z lepotami ljudske in umetniške zborovske glasbe, razvijajo občutek za večglasno muziciranje, pevce usposabljam za skupno umetniško ustvarjanje, intenzivno se razvijajo glasovne in glasbene sposobnosti, omogočamo praktično spoznavanje glasbenoteoretskih in oblikovnih značilnosti glasbenih del. Učenci spoznajo glasbene pojme in pravila, omogočamo jim kakovostno skupinsko muziciranje in estetsko doživljanje, razvijanje občutka skupne odgovornosti za reševanje problemov in doseganje skupnih ciljev. Sodelovanje v pevskem zboru, nastopi in koncerti pozitivno vplivajo na psihični razvoj učencev (Razširjeni program, Pevski zbor, 2003).

Cilji zborovskega petja so sodelovanje na šolskih in zunajšolskih prireditvah, spoznavanje vrednosti hrvaške (nacionalne) in svetovne dediščine, razvijanje zavesti o lastni kulturi, o vrednotah in različnosti, razvijanje osebnosti in individualnosti, intenzivno razvijanje čustvenega in kognitivnega doživljanja, intenzivno razvijanje in kultiviranje pevskega glasu, razvijanje muzikalnosti in estetskega doživljanja, razvijanje interesa za

kakovostno preživljanje prostega časa ter razvijanje komunikacije in socialne integracije, kar je še posebno pomembno pri učencih s posebnimi potrebami. Iz tega je razvidno, da bi vsa šola morala imeti pevski zbor in da je čas, da tej dejavnosti posvetimo več pozornosti v našem osnovnem izobraževanju.

Glasbene dejavnosti v funkciji socialne integracije učencev s posebnimi potrebami

Ni potrebno, da bi učenci s posebnimi potrebami imeli poseben talent za glasbo; oni glasbo doživljajo in lahko enakovredno sodelujejo v vseh dejavnostih na šoli. Tako so socialni kontakti z ostalimi otroki bolj pogosti in kakovostni, otrok pa se ne počuti drugačen v negativnem smislu. Če povezujemo glasbeno ustvarjalnost z ostalimi predmetnimi področji, dobivamo neomejene možnosti dela z učenci s posebnimi potrebami. Drugačnosti niso pomembne za doživljanje glasbe, zato o njih ne bomo podrobno govorili. Treba je samo poudariti, da mora učitelj pohvaliti učenca za vsak, četudi majhen napredek, saj to pozitivno vpliva na učenčev odnos z vrstniki. Otroci s posebnimi potrebami do nedavnega niso mogli sodelovati niti v eni obliki glasbene dejavnosti, razen v poslušanju. Tehnologija je spremenila tudi to. Zdaj je mogoče, da tudi ti otroci ustvarjajo svojo glasbo, z uporabo »zvočnega pretvarjanja« (sound beam). Otrok se lahko po svoji želji potopi v zvok ali tišino. Otroci lahko raziskujejo, odkrivajo in oblikujejo zvoke.

Isto lahko počnejo tudi otroci z **govorno-jezikovnimi težavami**, kajti jasno mora biti, da te težave ne morejo biti prepreka za doživljanje ob glasbi, igranje ali poslušanje, kot tudi ne smejo biti takšna prepreka **motnje pozornosti (hiperaktivnost)**. Lahko jih izkoristimo kot spodbudo, saj raziskave kažejo, da glasba vedno pozitivno in pomirjujoče deluje na učence s temi motnjami. V glasbenih dejavnostih se zmanjšuje pojavljanje različnih oblik motenj v obnašanju, te pa blažijo nasprotovladno vedenje, nasilno vedenje, motnje v prilagajanju z mešanimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, motnje prilagajanja z vedenjsko motnjo in antisocialno vedenje. Med delom z učenci, ki imajo motnje v govorno-jezikovnem izražanju, učitelj mora primerno delovati, in sicer tako, da nikoli ne popravlja jecljanja učenca in da nikoli ne posnema učenca ali dovoli, da to počnejo drugi; mora se posvetiti učencu s pravilnim govornim modelom ter z umirjenim glasom, v bolj tihem in počasnem tempu; učitelj tudi ne sme vztrajati, da otrok govori, če ta v nekem položaju ne želi govoriti. Pri teh učencih so mogoče manjše težave v reprodukciji ritma in v koordinaciji gibov ob petju in ob izgovarjavi izštevank; lahko se pojavijo težave pri uporabi glasbil; učitelj bi moral predvideti podaljšan čas za usvajanje določenih tem ter sistematično spremljati učenčevo razumevanje vsebin in pojmov. Pri učencu z motnjo pozornosti hiperaktivnostjo bi moral učitelj pridobiti njegovo pozornost in jo

ohranjati s pomočjo opozorilnih gest, z uporabo spominskih tehnik, z razdelitvijo naloge na več delov, s pogostim preverjanjem in spodbujanjem napredka, s pravočasnim dajanjem obvestil o spremembi dejavnosti itd. (HNOS, 2005).

Predpostavka je, da **otroci z motnjo avtističnega spektra** še posebno doživljajo glasbo. Včasih lahko razvijejo posebne sposobnosti na določenih področjih, kot so glasba, slikarstvo, kiparstvo, matematika idr., o čemer pričajo primeri iz literature: šestmesečni dojenček, ki je z momljanjem reproduciral celo operno arijo, ki jo je slišal le enkrat; slepi otrok z motnjo v duševnem razvoju, ki si je lahko zapomnil dolge skladbe po enkratnem poslušanju. O tej temi je težko govoriti brez dodatnih raziskovanj, pa tudi ker so ti otroci delno integrirani v vzgojno-izobraževalni sistem. Eden od največjih težav otrok z motnjo avtističnega spektra je komunikacija. Rezultati raziskovanj kažejo, da improvizacijska glasbena terapija lahko pomembno izboljša njihovo komunikacijo. Glasba spodbuja k družabnosti in k samoizražanju. Učinkovito je tudi učenje besed ob glasbi. **Učenci z znižanimi intelektualnimi sposobnostmi** morajo imeti prilagojene programe z zmanjšanim obsegom oz. morajo pri glasbeni dejavnosti sodelovati z drugimi učenci. Učijo se peti lažje pesmi s poslušanjem in posnemanjem ob pomoči učitelja ali sošolca oz. jim omogočimo izražanje glasbe z gibom. Morebitne glasbene ali motorične zmožnosti je treba izkoristiti za podpiranje pozitivnega odnosa učenca do lastne vrednosti, kar bo spodbudilo njegovo bolj uspešno vključevanje v družbeno okolje. Učence in vrstnike je treba spodbujati k pozitivni interakciji ob skupnih dejavnostih. Ne smejo izostati pohvale in motivacije (HNOS, 2005).

Otroci s posebnimi potrebami, ki potrebujejo specifičen pristop in usmerjenost učitelja na njihove potrebe med poukom glasbe, so gotovo **otroci z motnjami sluha in še posebej otroci z motnjami vida** (Zrilić, Košta, 2008). Za uspešen celostni razvoj slepih in slabovidnih otrok je pomembna čim boljša uporaba drugih čutil (sluha, otipa, vonja, okusa) in čuta za gibanje. V nižjih razredih osnovne šole jih lahko razvijamo z različnimi igrami, ki jih prilagodimo dejavnostim slepega in slabovidnega otroka, oz. odkrivamo nove igre. Tako imajo učitelji veliko možnosti za razvijanje preostalih čutov slabovidnega otroka skozi igro. Te igre so posebno pomembne, ker slepi otrok ne čuti nelagodja v primerjavi z vrstniki. To so namreč čutila, katera uporabljajo tudi oni, slepemu otroku pa nadomeščajo vid. Učinkovito poslušanje omogoča slabovidnim in še posebno slepim otrokom dostop do velikega števila koristnih informacij iz bližnje in daljne okolice in je hkrati temelj njihovega nadaljnjega spoznavnega razvoja. Z vajo se da »naučiti poslušati« oz. obvladovati slušne vtise in razviti selektivno percepcijo, kar pomeni npr. prepoznati različne zvoke in določiti njihovo smer in oddaljenost ali prepoznati drugega otroka po glasu. »Naučiti se poslušati« pomeni ločiti med različnimi zvoki, ki so stalno

prisotni in jih slušno zaznavamo, in med tistimi, ki so nam trenutno najbolj pomembni. Pri poslušanju glasbe slepi otroci lahko ločijo zvoke, ki jih drugi otroci težje prepoznajo. Posluš pa razvijajo s prepoznavanjem posameznih glasbil oz. pesmic, s prepoznavanjem oglašanja živali itd. Igranje na glasbilo je kot poseben sklop dejavnosti znotraj pouka spodbuda za slabovidne in slepe otroke, ker z uporabo čuta za otip in sluh lahko muzicirajo enako dobro, če ne bolje od drugih otrok. *Orffov instrumentarij*, glasbila lastne izdelave (bobni, piščalke ipd.), različna tolkala, brenkala, glasbila s tipkami idr. so ustrezni za uporabo v razredu, slepi otrok pa jih bo z veseljem sprejel in zaigral nanje. V glasbenih dejavnostih, kot je petje, naglušni učenci lahko sodelujejo pri prepoznavanju in reprodukciji intonacije preprostih ritmičnih struktur. Uspešnost bo tako kot pri poslušanju odvisna od razvitosti slušne percepcije. Ob poudarjenemu ritmu lahko sodelujejo pri večini iger pri glasbenem pouku. Učenci s specifičnimi učni težavami in gibalno ovirani učenci, če nimajo dodatnih težav, doživljajo glasbo kot vsi ostali. Ni treba dodatno razlagati, kako je pomembno njihovo vključevanje v vse glasbene dejavnosti, da bi zmanjšali občutek neuspeha. Učitelj ima nalogo, da pohvali tudi za najmanjši uspeh, če pa so glasbeno talentirani, jih mora še posebej izpostavljati in hvaliti.

Sklep

Učenci s posebnimi potrebami v rednih ustanovah ne smejo doživljati negativne socialne in emocionalne izkušnje, ampak bi morali biti partnerji v igri in pri delu vsem ostalim otrokom (Sekulić-Majurec, 1988). Učitelji bi morali razvijati svoje kompetence v smeri uresničevanja izobraževalnih ciljev, in sicer z odprto komunikacijo in delovanjem v medosebnih odnosih, z razvijanjem strpnosti in socialne občutljivosti, skupnosti, sodelovanja in še posebej upoštevajoč razlike med posamezniki. Samo v takšnih socialnih odnosih učitelji lahko omogočijo učencu s posebnimi potrebami veselje do učenja.

Čeprav je cilj integracije predvsem socialna integracija in adaptacija, učenci s posebnimi potrebami pogosto niso vključeni v vse dejavnosti, delajo po prilagojenem ali posebnem programu, v katerih je pogosto razen metodične potrebna tudi vsebinska prilagoditev. Individualizirani programi te učence tako ločujejo od skupine vrstnikov. Obstajajo številne dejavnosti v šolskem socialnem okolju, v katerih učenci s posebnimi potrebami lahko sodelujejo enakovredno. To so predvsem glasbene dejavnosti. Učenci s posebnimi potrebami morajo enakovredno sodelovati v glasbenih dejavnostih, saj

ljudje različno doživljamo tako pouk kakor tudi glasbo. Socializirajoči se cilji in vsebine pouka glasbene vzgoje so pomembni za vse učence, še posebno za tiste, ki imajo specifične težave. V njihovem razvoju je pomembno spodbujati razvoj čustev, ljubezni do družine, skupnosti in družbe, razvijati spoštovanje do skupnosti, spodbujati razumevanje in spoštovanja do drugega, sočutje in solidarnost ter druge humanistične vrednote. Pouk glasbene vzgoje je idealno področje za močno spodbudo razvoju otrok s posebnimi potrebami ter njihovi socialni integraciji.

Prevod Tamara Malešević

Viri in literatura

1. Avramidis, E. (2010). Social relationships of pupils with special educational needs in the mainstream primary class: peer group membership and peer-assessed social behaviour, *European Journal of Special Needs Education*, 25, 4, 413–429.
2. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Frostad, P. & Pijl, S. J. (2007). Does being friendly help in making friends? The relation between the social position and social skills of pupils with special needs in mainstream education, *European Journal of Special Needs Education*, 22, 15–30.
4. Merz, K. (1982). Lernschwierigkeiten: Zur Effizienz von Fördermaßnahmen an Grund- und Lernbehindertenschulen. *Heilpädagogische Forschung*, 1, 53–69.
5. Pijl, S. J. & Frostad, P. (2010). Peer acceptance and self-concept of students with disabilities in regular education, *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), 93–105.
6. HNOS za glazbeni kulturu (2005). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
7. Oblak, B. (1995). Izvor in pojmovanje strukture učnega načrta za splošni glasbeni pouk. V *Glasbeno pedagoški zbornik*, zv. 1, str. 17–27, Ljubljana: Akademija za glasbo.
8. *Razširjeni program osnovnošolskega izobraževanja*. Pevski zbor (2003). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
9. Sekulić-Majurec, A. (1988). *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Zrilić, S. in Košta, T. (2008). Specifičnosti rada sa slijepim djetetom u vrtiću i školi s posebnim naglaskom na slušnu percepciju. *Magistra Jadertina – Zbornik radova Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelj. Sveučilišta u Zadru*, 4 (4), str. 171–187.
11. Zrilić, S. in Košta, T. (2009). Učitelj – kreator izvannastavnih aktivnosti. *Magistra Jadertina*, 4 (4), str. 159–171.
12. Zrilić, S. (2011). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole*. Čakovec: Zrinski, d. d.